

дрэвы вышынёй 12—16 м. Найбольш буйныя дрэвы адзначаны ў паўднёвых раёнах рэспублікі. Прыкладна ў 100-гадовым узросце вышыня 22 м, дыяметр ствала 93 см, праекцыя кроны 15×18 м (г. Брэст); вышыня 20—24 м, дыяметр ствала 80—95 см (Галоўчыцы) і 25—26 м і 60—70 см у Белавусаўшчыне. У заходняй частцы Краснадарскага краю дасягае вышыні 40 м, дыяметр ствала да 1 м. Пры руху на поўнач з памяншэннем цеплазабяспечанасці рост пагаршаецца. Розніца ў росце прыкметна ў межах рэспублікі. У Мінску, напрыклад, дрэвы дасягаюць вышыні 12—15 м, дыяметр ствала 30—46 см. У найбольш паўночных раёнах (сад Падоршчына Шаркаўшчынскага раёна) вышыня старых дрэў 8—10 м, дыяметр ствала 14—30 см.

Найбольш хутка расце ў першыя 5—15 гадоў. Ва ўзросце 10 гадоў вышыня 7—10 м, у 15 гадоў — 12—14 м. Максімальны бягучы прырост у вышыню складае 0,94—1,06 м. Прыкладна к 20 гадам белая акацыя дасягае ў нашых умовах звычайнай вышыні і ва ўзросце старэй за 20—25 гадоў прырост у вышыню затухае. У больш паўночных раёнах расце марудней. Ва ўмовах Мінска ў 30 гадоў сярэдняя вышыня дрэў 10 м. Наступны прырост нязначны: 0,10—0,14 м. Па даных [9], у паўднёвых раёнах Украіны максімальны прырост назіраецца ў парасткавых насаджэннях у 22, у насенных — у 27 гадоў.

Акацыевыя насаджэнні сярод дрэвавых відаў найбольш скараспелыя. У лепшых умовах росту можна рабіць высечку ва ўзросце 30—35 гадоў [10]. Як хуткарастучая парода вельмі перспектыўна для культуры на свежых пясках, супесках і лёгкіх суглінках. У азеляненні можна выкарыстоўваць у месцах рознай ступені водазабяспечанасці і трэфнасці. Вельмі святлолюбівая і засухаўстойлівая.

Уяўляе вялікую цікавасць як парода, якая паляпшае хімічныя і фізічныя ўласцівасці глебы [9]. Адрозніваецца пластычнасцю каранёвай сістэмы, якая развіваецца ў залежнасці ад магутнасці і шчыльнасці глеба-грунтоў у гарызантальным або вертыкальным напрамках. Дробныя караньчыкі забяспечаны ў вялікай колькасці клубеньчыкамі рознай формы і велічыні. Доўгія, размешчаныя на паверхні каранёвыя цяжы выконваюць функцыю вегетатыўнага аднаўлення, асабліва пасля механічных пашкоджанняў.

Даўгавечнасць у культуры больш за 100 гадоў. Шляхам абрэзкі добра амалоджваецца, хутка аднаўляючы крону. Прамастваловасцю ў насаджэннях не адрозніваецца. У сувязі з пашкоджаннем марозамі ствалы кароткія, часта раздвойваюцца або скрыўлены на вышыні 2—3 м. Рэдка, але сустракаюцца, напрыклад паркі Міраўшчына, Белавусаўшчына, насаджэнні з прамастваловымі асобінамі вышынёй да 17—19 м. На сухіх бедных глебах рост слабы, ствалы кароткія, нярэдка кушціца.

У Беларусі амаль штогод багата цвіце і пладаносіць. Сталасць з 3—5 гадоў. Зацвітае ў канцы мая — чэрвені. Зрэдку сустракаюцца асобіны, якія адрозніваюцца вельмі багатым цвіценнем. У асобныя гады ў ліпені — жніўні магчыма паўторнае цвіценне.

Тэрміны цвіцення белай акацыі вельмі спрыяльныя для жыццёвага цыкла пчол, таму што ахопліваюць адносна бязношкавы перыяд у прыродзе пасля адцвітання садоў і да пачатку масавага цвіцення палявых культурных раслін. Цвіценне непрацяглае (да 10—12 дзён), таму ношка для пчол кароткачасовая, але багатая. У спрыяльныя гады акацыевыя насаджэнні, згодна з данымі [11], выдзяляюць да 1000 кг нектару на 1 га, які па колькасці цукру пераўзыходзіць нектар усіх іншых дрэвавых парод. Паводле нашых даных, колькасць цукраў у нектары 100 кветак 136,0—187,2 мг, у той час як у караганы — 30,4—49,6, пузырніку дрэвападобнага — 24,4, ракітніку рускага — 16,2 мг.

Плоданашэнне, як і цвіценне, багатае. Плады паспяваюць у верасні. Дысэмантцыя расцягнута нярэдка да чарговага аблісцення і часам — цвіцення. Маса 1000 зярнят 20,4 г. Лабараторная ўсходжасць насення

вагаецца па гадах (за 5 гадоў назіранняў) ад 61 да 98%. У першы год сеянцы дасягаюць вышыні 30 см. Спакой насення ў рабіній абумоўлены наяўнасцю воданепранікальнай насеннай абалонкі. Для зняцця яе рэкамендуецца насенне апарваць варам вясной перад сяўбой і вытрымліваць у ахалоджанай вадзе на працягу 12 гадз, у рабоце [6] адзначаўся самасеў. Яго цяжка заўважыць у сувязі з мноствам пастаянных парасткаў.

Акацыя белая з'яўляецца эндэмічным відам, які захаваўся натуральна да нашых дзён у старажытным ачагу відаўтварэння ў Апалачах. У трэтычны перыяд яна займала вялікі арэал, уключаючы Еўропу. Від знаходзіўся на Сахаліне і ў Казахстане [12]. Тэндэнцыя да пашырэння арэала ў пасляледніковы перыяд стрымліваецца фітацэнатычнымі прычынамі. Звычайна старажытныя віды, асабліва з вузкім арэалам, монаморфныя. Дадзены від адрозніваецца пластычнасцю і прадстаўлен формамі па ступені зімаўстойлівасці, скорасці росту, форме і будове кроны, працягласці цвіцення, афарбоўцы кветак, пладоў і насення, па форме калючак, марфалогіі лісцяў, форме ствала і іншых прыкметах. Полімарфізм віду тлумачыцца рознымі прычынамі, у тым ліку горнымі ўмовамі паходжання, якія з'яўляюцца рознымі прычынамі, у тым ліку горнымі ўмовамі разнастайнасці, дыферэнцыяцыі аптымальнымі для выяўлення сартавой разнастайных фізіялагічных тыпаў [13].

Па характару росту прадстаўлена кустападобнай і дрэвападобнай формамі. Апошнія ў выніку абмярзання звычайна прымаюць выгляд куста. Розніца ў часе цвіцення складае 4—6 дзён.

У насаджэннях БССР у змене насенных пакаленняў назіраецца выцягненне адносна ўстойлівых рас па ступені зімаўстойлівасці. Іх адбору садзейнічалі суровыя зімы, якія неаднакратна паўтараліся (1928/29, 1939/40, 1949/50, 1955/56, 1962/63, 1978/79 гг.). У 1939/40 г. большасць дрэў поўнасцю вымерзла нават на поўдні рэспублікі. Некаторыя дрэвы захаваліся дзякуючы парасткам ад пня. У асобных выпадках маладыя парасткавыя экзemplяры аказаліся больш устойлівымі, чым мацярынскія дарослыя дрэвы. У наступныя суровыя зімы (1955/56, 1962/63 гг.) вымярзання дрэў не назіралася. У 1978/79 г. пры паніжэнні тэмпературы да -30° у асобных месцазнаходжаннях (Валеўка, Жытнеў) адзначана не толькі моцнае абмярзання кроны, але і адпад дарослых дрэў.

Зімаўстойлівасць асобін вызначаецца ў значнай ступені працягласцю вегетацыі, а значыць, ступенню адраўнення парасткаў і падрыхтоўкай іх да зімовых умоў. У сувязі з гэтым нават у звычайныя зімы ў паўднёвых раёнах рэспублікі назіраецца абмярзання дрэў, рост якіх працягваўся да лістападаўскіх замаразкаў. Асобіны з кароткім вегетацыйным перыядам найбольш перспектыўныя для пашырэння культурнага арэала. Афарбоўка пладоў вар'іруе ад светла-жоўтых і чырванаватых да цёмнакарычневых. Насенне бывае зусім чорнае, светла-зялёнае, зялёна-жоўтае, карычневае. Б. С. Машкоў [1], аналізуючы колер насення ў сувязі з яго геаграфічным паходжаннем, адзначаў, як правіла, светлую, радзей светла-стракатую афарбоўку для паўночных узораў і лічыў гэту прыкмету расавай. Па форме калючак пераважае var. *cuneate* з клінападобнымі, радзей var. *parillate* — з соскападобнымі шыпамі. Бескалючкая форма (var. *inermis*) адзначана ў Індурскім лясніцтве Гродзенскага раёна. Па форме і размяшчэнню лісточкаў найбольш часта сустракаецца var. *atophaefolia*. У Нароўлі [6] адзначалася R. p. 'Microphylla', у ЦБС АН БССР інтрадуцыравана R. p. 'Unifoliola'. Уяўляюць цікавасць формы з прамымі паўнадрэвавымі стваламі і высока паднятай кронай. Такія дрэвы ў насаджэннях сустракаюцца не часта (Белавусаўшчына, Галоўчыцы, Брэст), але добра выдзяляюцца сярод тыпічных экзemplяраў са скрыўленымі стваламі і нізкай кронай. Для лясных культур найбольш важная мачтавая форма, якая на ўсіх узростах этапах расце інтэнсіўней, чым звычайная. У [14] адзначаецца неаднароднасць акацыевых папуляцый па ступені засухаўстойлівасці.

У працэсе культуры атрыман рад дэкаратыўных садовых форм. Арыгінальная форма кроны R. p. 'Rugamidalis'. Яна вузкапірамідальная да калонападобнай, у дыяметры прыкладна 1 м. Галіны прама ўверх растуць, без калючак. Упершыню апісана Реріп у 1845 г. Інтрадуцыравана ў 1952 г. Л. М. Дрэвічам з Украіны ў Брэст. Расце хутка. Ва ўзросце 15 гадоў вышыня 9,5—11,5, у 26—12,6—14 м. Гадавыя парасткі злёгка падмярзаюць. Кветкі адзінкавыя, пладаносіць. Белая акацыя 'Umbrogasilifera' мае густую крону прыгожай шарападобнай формы (Брэст, Гомель, Гарадзец). Шыпы і кветкі не характэрныя. Расце вельмі марудна, ствол не ўтварае, таму шарападобнасць кроны захоўваецца ў дарослых дрэў. Вышыня 4—4,5 м, дыяметр кроны да 5 м. Адчувальная да маразоў. Зімаўстоўлівасць II—IV балы. Недаўгавечная. У працэсе замежнай селекцыі атрыман рад каштоўных сартоў, перспектыўных для выпрабавання: 'Csuszàrtöfési', 'Jászkeri', 'Kiskunsági' (Венгрыя), 'Pénzesdombi' (Румынія) і 'Appalachia' (ЗША). У Венгрыі паказана магчымасць стварэння марозаўстойлівых сартоў з познімі і працяглымі тэрмінамі цвіцення [4].

Вывучэнне рабініі псеўдаакацыі паказвае, што від, валодаючы незвычайнай пластычнасцю і вялікім унутрывідавым полімарфізмам, з'яўляецца перспектыўным экзотам для інтродукцыі, правядзення селекцыі і выкарыстання ў складаных умовах урбанізаванага асяроддзя. Разнастайнасць выяўлення ў рэспубліцы форм далёка не вычэрпвае багацця прыроднага генафонду віду. Разам з тым для інтродуцыраваных папуляцый характэрна праяўленне рэцэсіўных прыкмет і не выключаецца значэнне мутацый. Полімарфізм старажытнага віду, згодна з тэорыяй відаўтварэння, дазваляе меркаваць, што рабінія псеўдаакацыя з'яўляецца першасным тыпам, які адыгрывае вялікую ролю ў эвалюцыйным працэсе.

Summary

Intraspecific polymorphism of *Robinia pseudoacacia* L. is a key factor for successful plant adaptation in artificial area conditions. It seems useful to select the most promising forms for their decorative properties, productivity and resistance, extending the usage of this species for cultivation.

Літаратура

1. Мошков Б. С.—Тр. по прикладной ботанике, генетике и селекции / Издание Всесоюзного ин-та растениеводства. Л., 1931, вып. 3, т. 27, с. 459—564.
2. Севергин В. М. Записки путешествия по западным провинциям Российского государства, или минералогические, хозяйственные и др. примечания, учиненные во время проезда через оные в 1802 г. академиком В. Севергиным / Импер. Акад. наук.—СПб., 1803, с. 173—224.
3. Мауринь А. М. Опыт интродукции древесных растений в Латвийской ССР.—Рига: Зинатне, 1970, с. 172—173.
4. Нривнак Š.—Les (Bratislava), 1982, vol. 38, N 1, s. 18—20.
5. Šimković Y.—Les (Bratislava), 1981, vol. 37, N 1, s. 481—490.
6. Георгиевский С. Д.—Тр. по прикладной ботанике, генетике и селекции / Издание Всесоюзного ин-та растениеводства. Л., 1931, т. 27, вып. 3, с. 123—178.
7. Щепотьев Ф. А., Павленко Ф. А. Быстрорастущие древесные породы.—М.: Изд-во сельскохозяйственной л-ры, журналов и плакатов, 1962, с. 189—207.
8. Яблоков А. С. Внедрение быстрорастущих и технически ценных пород.—М.—Л.: Гослесбумиздат, 1949.—100 с.
9. Давидов М. В.—Изв. вузов. Лесной журнал, 1960, № 3, с. 3—9.
10. Федорук А. Т. Интродуцированные деревья и кустарники западной части Белоруссии.—Мн.: Изд-во БГУ, 1972, с. 163—167.
11. Радаева Е. Н.—Пчеловодство, 1955, № 4, с. 14.
12. Криштофович А. М. Палеоботаника.—М.: Гостехиздат, 1957, с. 650.
13. Вавилов Н. И. Избр. произв. В 2 томах.—Л.: Наука, 1967, т. 1, с. 169—172.
14. Мухаев Б. А., Архангельская Г. П.—Бюл. ВНИИагрорлесомелнорации, 1982, № 2/38, с. 36—39.

Центральный ботанический сад
АН БССР

Поступила в редакцию
14.11.83